

ВОЛОНТАРИСТСЬКЕ ПІДГРУНТЯ ІДЕОЛОГІЇ «ЧИННОГО» НАЦІОНАЛІЗМУ ДМИТРА ДОНЦОВА

Сременко А., студ. гр. Ю-24

Ідеологія «чинного» чи «вольового» націоналізму є ідеологією волонтаристською, бо за свою вихідну позицію приймає засаду, що воля є першоосновою буття та творцем дійсності. Формулюючи свою ідеологію, Донцов використав і відповідно до своїх потреб та цілей зінтерпретував волонтаристичний філософський напрямок та здобутки політичної думки у світі, в першу чергу тих мислителів, які займалися вивченням національного характеру й досліджували елементи національної сили.

Донцов не оформив власної філософської системи, не розвинув оригінальної політичної доктрини і, треба припускати, що такого завдання він собі не ставив. Його перш за все цікавив практичний аспект української проблеми. Він прагнув знайти й застосувати до вимог і потреб української дійсності такі принципи філософсько-політичної думки, які б уможливили українській нації «утриматися на поверхні жорстокого життя» та з допомогою яких можна було б ліквідувати «ядро болячки, яка нищила націю».

Підґрунтям ідеології вольового націоналізму Дмитра Донцова слугує насамперед волонтаризм Артура Шопенгауера (1788–1860). В основі філософської теорії самого Шопенгауера лежить уявлення про те, що світ має свою сутність. І цією сутністю є Світова Воля, на противагу, наприклад, гегелівській абсолютній ідеї. Волею пронизаний весь світ, що і є умовою його єдності. Сама воля не належить до світу феноменів, а тому як і у Канта вона є непізнана річ сама по собі. Така внутрішня сутність світу виступає єдиною реальністю назовні, стаючи явленням цієї реальності, і вона є тоді всім розмаїттям емпіричного світу, що складається із сукупності виникаючих і зникаючих речей, а тому в цілому «...все вещи мира – объективность одной и той же воли, следовательно, тождественны по своей внутренней сущности...» [3, с. 267]. Воля сама по собі характеризується відсутністю мети та меж, вона є безмежне прагнення («стремление вперед в бесконечное пространство без остановки и цели» [3, с. 271]).

Потім ця воля об'єктивує себе у феноменальному світі, у всіх проявах неживої та живої природи. На самому нижчому щаблі об'єктивації воля проявляє себе у вигляді таких загальних сил

природи як важкість, непроникливість, твердість, плинність, пружність, електрика, магнетизм, хімічні властивості і т. п. Характеризуючи цей рівень об'єктивації волі, Шопенгауер пише, що «...на этой самой низкой ступени, воля предстает перед нами как слепое влечение, как темный, глухой порыв, далекий от непосредственной познаваемости. Это самый простой и слабый вид ее объективации. Таким слепым порывом и бессознательным стремлением воля являет себя еще во всей неорганической природе...» [3, с. 272]. На цьому рівні воля хоча й діє сліпо, але безпомилково. Із людиною у цей світ приходять усвідомлений вибір та рефлексія. І непомилний інстинкт поступається розмірковуванням, що створюють, у свою чергу, ситуацію невпевненості та життєвих коливань і врешті решт момент похибки, який заважає адекватній об'єктивації волі в цьому світі. Людський розум, на думку Шопенгауера хоча інколи й може звільнитись від «рабства волі» та все ж головною його функцією залишається відобразити справжню природу метафізичної волі: «...познание вообще, как разумное, так и только созерцательное, первоначально проистекает из самой воли, относится к сущности высших ступеней ее объективации в качестве простого... средства для сохранения индивида и рода, как и каждого органа тела. Следовательно, искони предназначенное к служению воле, к осуществлению ее целей, познание почти везде и всецело остается в услужении ей – у всех животных и почти у всех людей» [3, с. 275].

Так як ця емпірична реальність є об'єктивацією і явленням метафізичної волі, яка «...рвется и тяготеет к существованию, если возможно, к органическому, т. е. к жизни, а затем к возможному ее усилению; в животной природе становится очевидно, что воля к жизни – это основной тон ее сущности, единственно неизменное и безусловное ее свойство» [4, с. 391]. По-суті в емпіричному світі воля та воля до життя – це одне й те ж. Шопенгауер далі так характеризує цей момент: «...воля к жизни – не следствия познания жизни, не какая-либо юдина *ion ex praemissis*, и вообще не нечто вторичное; напротив, она – первое и безусловное, предпосылка всех предпосылок и поэтому то, из чего должна исходить философия, ибо воля к жизни возникает не вследствие мира, а мир – вследствие воли к жизни» [4, с. 398].

Сама воля є безмежне прагнення, сліпа спонука чи імпульс, що не знає зупинки, і тому вона ніколи не може задовольнитись наявним

станом речей чи досягнути спокою. Певна конкретна воля не може не поширювати себе, але поширювати себе вона може лише за рахунок переволення інших воль. Тому світ є постійне поле битви і конфліктів, що лише виявляє природу суперечливої і шматуючої самої себе волі. Тут Шопенгауер зазначає, що «...воля должна пожирать самое себя, ибо кроме нее нет ничего и она – голодная воля. Отсюда – поиски, тоска и страдание» [3, с. 277]. Тому у своєму житті така об'єктивізація волі як людина, постійно шукаючи щастя, ніколи його не знаходить. Бо те, що ми називаємо щастям є лише тимчасове припинення бажання. Але стан звільнення від бажання не може тривати довго і скоріш все це обертається безцільним нудьгуванням, виходом з якого знову стає потяг до нових задоволень. Якраз тому, що в природі людини втілена невтомна метафізична воля до життя, вона не може звільнитись від боротьби, бажань і страждань.

На думку Донцова, Шопенгауер «найяскравіше сформулював противенство двох поглядів на світ: вольового та інтелектуалістичного», і тому не дивно, що він так багато почерпнув з учення цього німецького філософа. Познайомившись і захопившись вченням Шопенгауера, Донцов шукає ідеологію волонтаризму й у творчості інших відомих інтелектуалів. Тому для нього воля – це «воля влади» (Ніцше), «життєвий елан» (Бергсона), «жадоба перемоги» (Джека Лондона), чин для чину, «без мети», «щоб гнатися в безвість» (Лесі Українки), «фантазія» (Шевченка), якій він жертвував видимий світ, звеличання «залізної сили ентузіазму», елементу «нерозсудного» (Гоголя), «правда сильного» і «право жити» (Куліша), – ось як характеризували цю волю чужі і наші провідники» [1, с. 351–352].

Як і у Шопенгауера, у Донцова воля до життя – «се вічне стремління, вічний невсипущий гін, що лише хвилино задовольняється, щоб знову стреміти наперед. Се стремління абстрактне, ірраціональне, щастя в собі. В нім людське щастя, і лише в нім, в сім переході від бажання до задоволення, а від нього до нового бажання...» [1, с. 352].

Ось ще декілька цитат з наступних сторінок «Націоналізму», в яких Донцов конкретизує своє розуміння волі. І якщо порівняти їх з поглядами Шопенгауера, то можна чітко зауважити, що Донцов ніколи не виходить за межі шопенгауерівського розуміння волі. Отже, далі зустрічаються такі цитати: «В сій жадобі жити, розростатися, змагатися й є суть життя, а не в її наслідках; в сліпим динамізмі, що не

має ні ім'я, ні постаті, і який ми усвідомлюємо собі лише тоді, як він вибухає в нас»; «Головним мотором наших вчинків є власне бажання, афекти, пристрасті, за якими в хвості йдуть мотиви»; «Бо «воля ділає навіть там, де її не провадить жодне пізнання»; «Однорічний птах не має жодного уявлення про яйця, для яких він будує своє кубло; молодий павук не знає нічого про грабунок, задля якого він плете свою сітку»; Головним двигуном поступків є «...сліпа діяльність, яка вправі йде в парі з пізнанням, але ніколи не ведеться ним». Що більше, «уява як мотив не є конечна та істотна передумова діяльності волі». Певно, що закон залежності ділає в світі, але «...те власне, що каже якійсь причині... ділати, є природна сила, і як така, безпричинна, себто лежить цілковито поза ланцюгом причин», є безмотивна. Мотиви з'являються потім...».

Може тому ми й не можемо пристати на думку відомого українського історика Івана Лисяка-Рудницького, який, спираючись на теорію К.Г. Юнга, твердив, що феномен волі обов'язково включає «елемент раціональної рефлексії, морального рішення, вільного вибору між альтернативами» [2, с. 401]. Звідсіля він вважає, що головною помилкою волюнтаристського вчення Донцова є «затерта різниця між свідомо і несвідомо зумовленими проявами психічної енергії» [2, с. 402]. Але вся справа в тому, що Донцов у даному випадку просто копіює ідеї Шопенгауера, чого й не помічає Лисяк-Рудницький.

Формування філософської складової світогляду Дмитра Донцова стає зрозумілим у контексті тогочасної політичної ситуації в Україні та Європі. Початок ХХ століття характеризується подіями епохального характеру: Перша світова війна, розпад імперій, революції, невдала спроба утворити самостійну Українську державу. Все це екстраполюючись на духовно-ідеологічну сферу, породжує зростання популярності месіанських та авторитарно-тоталітаристських теорій. І Донцова можна вважати їх виразником, адже за фактор об'єднання та майбутнього розвитку української нації він обрав принцип волі. Власні філософські погляди Донцова ґрунтуються на традиціях школи «філософії життя» та деяких інших ірраціональних, в цілому, філософських доктрин. Він використовує фундаментальні засади цих шкіл на різних рівнях ототожнення себе з ними – від прямого плагіату і аж до оригінального їх розвитку у своїй власній теорії. І філософія Артура Шопенгауера стає філософським підґрунтям його ідеологічної доктрини.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Донцов Д. Націоналізм // Твори / Дмитро Донцов. – Т. 1: Геополітичні та ідеологічні праці. – Львів: Кальварія, 2001. – С. 243–425.
2. Лисяк-Рудницький І. На обороні інтелекту // Історичні есе: в 2 т. / Іван Лисяк-Рудницький. – Т. 2. – К.: Основи, 1994. – С. 381–407.
3. Шопенгауер А. Мир как воля и представление. – Т. 1; [пер с нем. М.И. Левиной] // А. Шопенгауер. О четвероюком корне... Мир как воля и представление. – Т. 1. Критика кантовской философии / Артур Шопенгауэр. – Т. 1. – М.: Наука, 1993. – С. 125–502.
4. Шопенгауер А. Мир как воля и представление. – Т. 2; [пер. с нем. М.И. Левиной] // Мир как воля и представление / Артур Шопенгауер. – Т. 2. – М.: Наука, 1993. – С. 110–626.

Наук. кер. – Артюх В.О., доцент

Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів, м. Суми, 21-22 квітня 2014 р. / Відп. за вип. О.М. Сушкова. — Суми : СумДУ, 2014. — С. 252-256.